

AZ ÁRPÁDOK CSALÁDI TÖRTÉNETE EGY NAGYBECSKEREKEN MEGJELENT KÖNYVBEN

Ó Z E R Á G N E S

Szűkebb pátriánk több mint egy évszázaddal ezelőtt sem szűkölködött a múlt iránti tudományos érdeklődésben, annak magas szintű művelésében és eredményeinek publikálásában.

Erről nemcsak a Bács-Bodrog Vármegye Történelmi Társulata köréhez tartozó szerzők munkássága tanúskodik, hanem a mai Bánát területén, elsősorban Becskereken és Versecen zajló élénk szellemi tevékenységet kifejtő egyének is. Ezek közé sorolható a Pleitz-féle könyvnyomda és a keretében több generáción át folyó kiadói tevékenység. Az egyik ilyen kultúrtörténeti gyöngyszem, amely nálunk jelent meg, a Szabó Ferenc németeleméri plébános által szerkesztett Történeti Nép- és Földrajzi Könyvtár, melynek jelentőségére Lőrinc Péter és Németh Ferenc, a Pleitz-féle nyomda és kiadói tevékenységének múltjáról értekezve már rámutattak.

Ez a Szabó Ferenc által szerkesztett társadalomtudományi sorozat, melynek 1887. és 1903. között több mint nyolcvan számozott kötete jelent meg, nemcsak a művek szerzőiről tanúskodik, hanem annak az elgondolásnak a nagyságáról is, melyet Szabó Ferenc megálmodott. A sorozatban olyan művek jelentek meg, melyek között a történettudomány legkülönbözőbb területeivel és kérdéseivel foglalkozók voltak túlsúlyban. Talán érthető is, hiszen Szabó Ferenc esperesplébánosi tisztje mellett, történettudósként is jeleskedett. Sajátos életcélja volt a történelmi ismeretek terjesztése és népszerűsítése. Mivel a sorozat köteteinek megjelenési költségeit legnagyobb részben egyházi pénzek-

ből fedezte, a megjelent műveket az iskoláknak és egyes könyvtáraknak ingyenesen küldte el, és így azok, minden túlzás nélkül állíthatjuk, a legszelebb néprétegeknek is hozzáférhetővé váltak.

A sorozat keretében alapvető történelmi kézikönyvek is napvilágot láttak. Ezeknek a sorába tartoznak azok a kötetek, melyek vizsgálódásának középpontjába a történettudomány egyik alapvető és fontos segédtudományának, a származástannak-genealógiának a kérdései voltak. Szerzőjük a felvidéki származású Wertner Mór (1849–1921), aki pályafutását orvosként kezdte, a történelem iránti érdeklődését pedig orvos-történeti kutatásokkal folytatta, hogy aztán a már említett genealógia terén jeleskedjen. A rendelkezésre álló adatok arról tanúskodnak, hogy Ausztriában és Németországban nagyobb tekintélynek örvendhetett mint Magyarországon, még annak ellenére is, hogy az első német nyelven megjelent munkái is az egyedüli magyar uralkodó család, az Árpádok családtörténetével foglalkoztak. Az 1887-ben Berlinben *Glossen zur Genealogie der Arpaden*, majd 1888-ban Bécsben *Die letzten Arpaden* címmel jelentek meg. A magyar fővárosi tudományos közvélemény „érdektelenségéről” tanúskodik többek között az a levél is, melyet 1889. február 22-én írt Szilágyi Sándornak, a magyar történettudomány kiemelkedő egyéniségének és tudományszervezőjének, amely így szól:

„Nagyságos Úr!

Miután már nem reményelem, hogy tavaly beküldött cikkem (Álmos királyfi stb.) a Századokban megjelenik, Méltóztassék a saját költségemre visszaküldeni.

Kitüntetett tisztelettel

Dr Wertner

Úgy látszik azonban, hogy Szabó Ferenc a bánáti Németeleméren ráérezett Wertner kutatásainak értékére, mert a Történeti Nép- és Földrajzi Könyvtár sorozatában négy kötete jelent meg. Ezek közül három az Árpád-házi királyok családjával és a magyar uralkodó nemzetségek genealógiai kérdéseivel foglalkozott. Az első könyv 1891-ben jelent meg két kötetben a *Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig* címen, majd szinte természetes folytatásként az első magyar uralkodóház, *Az Árpádok családi története* 1892-ben Nagy-Becskereken, Pleitz Ferencz Pál Könyvnyomdájában. Már Németh Ferenc is, aki elsősorban a Pleitz-nyomda tevékenységével foglalkozott, a sorozat címszavai alapján arra a következtetésre jutott, hogy a sorozat egy megkomponált, átgondolt

egészet képezett, és a kiadásra kerülő műveknek előre betervezték a helyét. Talán ezt támasztja alá az a tény is, hogy a magyar uralkodócsaládok történetével foglalkozó kötet az 52. a sorozatban, míg az egy évvel később megjelenő, *Az Árpádok családi története* 51. kötet jelzetet kapta. Majd 1893-ban Wertner a *IV. Béla király története* című munkája látott napvilágot a sorozat 55. köteteként, de nyomtatásának helye Temesvár lett.

Az Árpádok családi története című művében Wertner Mór az első „nemzeti dynastiánk” származástörténetével foglalkozott. Kutatásai több éven keresztül folyhattak, mert munkáját az a tény, hogy az Árpád-házi család egy tagja sem lépett saját családbeli taggal házasságra, „s ilyenformán az Árpádok családtörténete a középkor majdnem összes uralkodó családainak politikai, kulturális és genealógiai történetét felkarolja”, megnehezítette és lelassította. De Wertner véleménye szerint „így nemzetközi jelentőségűvé” vált. „S minthogy nemcsak az Árpádok családtörténete, hanem számos vele összekötött, más családnak genealógiája a napjainkban mindinkább előtérbe lépő kritikai irány daczára is még nagyon sok ismeretlen anyagot mutat fel . . .”, vélte a szerző.

A genealógiai kutatások minden korban és minden kutatótól nagy türelmet, aprólékosságot és mindenekelőtt széles és mindenre kiterjedő figyelmet igényeltek. Így az Árpád-házi királyok családtörténetével foglalkozó Wertner Mór munkáját is ezek a jelzők illetik, különösen akkor, ha tudjuk, ennek az uralkodócsaládnak majdnem kétszáz, pontosan százkilencvenhét tagjáról kellett életrajzot írni.

Hogy az adatok pontosak legyenek, a genealógusnak a következő adatokat kellett ellenőriznie: a nevet, a származást, a születési adatokat, az életfolyást, házasságkötéseket, a halál időpontját és az utódokat. Ezeket az adatokat Wertner „a már meglévő irodalomnak különös tekintetbevételével többnyire okirati anyag, s a legújabb történelmi-kritikai eredmények felhasználásával” pontosította és állította össze. Hogy az Árpád-házi királyok családfájának teljes képét tudja prezentálni, természetesen nemcsak a latin és magyar nyelvű irodalmat, hanem az orosz, német, angol, holland, dán, francia, görög, lengyel, horvát és szerb nyelvűt is többek között ismernie és használnia kellett, hogy csak a leggyakrabban előfordulókat soroljuk fel. Munkája sajátos összehasonlítás volt tulajdonképpen, melynek alapján az akkori rendelkezésre álló irodalom alapján vonta le következtetéseit. Miközben arra kellett ügyelnie, ne essen abba a hibába, hogy „a történelem hőseit az emberi

tökéletesség eszményképeinek tekintsük s ezen szokásunknak az a következménye, hogy ezen alakok tetteit és működését, gondolkodásmódját és törekvését, a történetbe való befolyásukat túlbecsülve bíráljuk meg; többnyire abba a hibába esünk, hogy ez alakoknak megbírálásánál, a rájuk vonatkozó összes ismertető jeleket nem vonjuk a kritikának azon mértéke alá, a melylyel a közönséges halandók életét s működését máskülönbén megbírálni szoktuk”.

Ha ezt az elvet érvényesítik az uralkodók elbírálásában Wertner Mór szerint, olyan „megfejtésekhez jutnak, melyekről a bíráló utókornak csak a legkritikább esetekben volt tudomása”.

Szerinte ezt a kritikai álláspontot a történettudományban a genealógia helyettesíti, hiszen az uralkodókról alkotott teljes képhez „az ember befolyáshatárain kívül eső tényezők mellé” a „... tisztán emberi, az egyéni-családi-s társadalmi bensőségtől áthatott tényezőket is” ismerünk kell. Mert ezek a családok a „népek sorsára”, „országvilág” sorsára befolyással voltak, tehát „általános történelmi jelentőségét elvitatni lehetetlen”.

Wertner Mór például *Az Árpádok családi történetében* így ír V. István király haláláról:

„István 1272 nyarán Szerbiába ment, hogy véget vessen az Uros István szerb király és ennek fia Dragutin, V. István veje közti ellenségeskedésnek (természetesen Dragutin pártját fogta). Ott időzése alkalmával hozták neki hírül ifjabb fiának, Andrásnak Ausztriába való elszöktetését. Ez a gonosztett annyira elkésérítette, hogy legott elhagyta a tábort és vágatva haza indult, hogy fiát visszahozza. Az idegek felcsigázása s a tikasztó hőség elannyira beteggé tette, hogy Budára érve, tökéletesen kimerült volt. A városból a Margitszigetre – leánya itt apácza volt – átvitette magát; itt halt meg 1272. aug. 1-én. Ugyancsak itt temették el.”

A nyomtatásban mintegy tízsornyi szöveghez három, eredeti oklevél szolgál bizonyossággal, lábjegyzetben.

Wertner Mór megszállottja lehetett a származástani kutatásoknak. Saját bevallása szerint középiskolai tanulmányai óta foglalkozott vele, és hogy egy-egy családtörténeti rejtély már akkor, „farkas éhséget” idézett elő benne a további kutatásokra. Mint ahogyan arról is szólt, hogy mekkora élvezetet nyújtott számára „az a tény, amelyet valamely nemzedékrendnek fáradságos munkám árán való összeállítása” jelentett.

Meg volt győződve arról, hogy módszere egyedi. „Amennyire én tudom, az újabbkori irodalom valamely genealogiai thema tárgyalása alkalmával mindeddig nem haladt ezen az úton.” S többéves családtörténeti tanulmányainak vívmányait és tapasztalatai nagy részét *Az Árpádok családtörténetének* összeállításakor alkalmazta, melyet több nemzedekrendi táblával tett közzé könyvében.

Hogy milyen mértékben játszottak szerepet a Szabó Ferenc által szerkesztett sorozatban megjelent művei a hivatalos történész körökbe való befogadásához, nem tudhatjuk, egy azonban biztos, hogy 1896-ban már megbocsátotta Szilágyi Sándor kezdeti „érdektelenségét”, és ismét küldött publikálásra szöveget, mely „6 évig folytatott kutatásának eredménye” volt. „Azon kéréssel, hogy vagy a Századokban vagy a Történeti Tárban mielőbb közzé tenni sziveskedjék”. „Azt hiszem – írja Wertner –, hogy a munkámban lévő számtalan helyreigazítással és meghatározással hazai történetbúvárokunknak szolgálatot tettem.”

Ortvay Tivadar azonban afelől volt meggyőződve, hogy „alig van a hazai historikusnak könyvre nagyobb szüksége mint a jelenre” (Wertner: *Magyar Nemzetségek* című könyvének előszavából), hogy Wertner Mór „kétségkívül egyike a legképesítettebb genealógusainknak, ki biztos szemmel ismeri fel az egyes nemzetségek és családok összetartozását . . .” A magyar középkor történetével foglalkozva Hóman Bálint is értékelte munkáját. „Karácsonyi mellett Wertner nemzetségtörténeteinek és archontológiai cikkeinek is igen jó hasznát vettem” – írja egy lábjegyzetben.

Így a napjainkban megjelenő „modern” művek is gyakran hivatkoznak rá, Györffy György valamint Kristó Gyula, aki 1983-ban úgy ítélte meg, hogy művei „ma már több helyütt kiegészítésekre, módosításokra szorulnak (egyáltalán ideje lenne már letörölni a sok évtizedes port elsősorban Wertner Mór által összeállított listákról, s új archontológiai táblákat összeállítani), de alapvető következtetések levonására még így is alkalmasak”. Úgy tűnik, ezen álláspontján Kristó Gyula a mai napig nem változtatott, mert a Makk Ferencsel közösen írt *Az Árpádok fejedelmei és királyai* című, 2000-ben megjelent könyvének az ajánlott bővebb irodalom listájának első helyén Wertner Mór *Az Árpádok családi története*, Nagy-Becskereken, 1892-ben megjelent műve áll.

A fenti megállapítással azonban több mint egy évszázaddal ezelőtt maga a szerző, Wertner Mór is tisztában volt, mert így írt: „Tudom,

hogy munkám mint minden emberi mű gyarló és tökéletlen, hogy az újabban kiadandó okiratok az általam mondottakat bővíteni, pótolni és magyarázni fogják, hogy munkám nem egy lapja marad széljegyzet nélkül.”

S kell-e ettől több száznyolc év múltán?

IRODALOM

- Dr. Wertner Mór: *Az Árpádok családi története*. Nagy-Becskerek, 1892
Wertner Moritz: *Glossen zur Genealogie der Arpaden*. Berlin, 1887
Wertner Mór: *Die letzten Arpaden*. Wien, 1888
OSzK – IX/719, Wertner Mór levelei Szilágyi Sándorhoz.
Wertner Mór: *Magyar nemzetségek*. Temesvár, 1891
Hóman Bálint: *Magyar középkor*. Budapest, 1938
Kristó Gyula: *Tanulmányok az Árpád-korról*. Budapest, 1983
Kristó Gyula–Makk Ferenc: *Az Árpádok fejedelmei és királyai*. Budapest, 2000
Szeffű László: *Sarolta. Középkori kútfőink kritikus kérdései*. 239–253. Budapest, 1974
Lőrinc Péter: *A Pleitz-ház tudományos kiadói tevékenysége a bánáti rónán*. Újvidék, 1979
Németh Ferenc: *A bánáti tipográfus*. *Magyar Szó*, Újvidék, 1995